

Meerstemmige bedevaartsliederen uit het Libre Vermell (14e eeuw)

186

1. O Virgo splendens

O vir-go

O Vir-go

splen-dens hic in mon-te cel-so

O Vir-go splen-dens hic

O Vir-go

Mi-ra-cu-lis ser-ra-to, Ful-gen-ti-bus u-bi-que

in mon-te cel-so Mi-ra-cu-lis ser-ra-to,

splen-dens hic in mon-te cel-so

quem fi-de-les Con-scen-dunt u-ni-ver-si.

Ful-gen-ti-bus u-bi-que, quem fi-de-les

Mi-ra-cu-lis ser-ra-to, Ful-gen-ti-bus u-bi-que,

E-ia, pi-e-ta-tis o-cu-lo pla-ca-to,

Con-scen-dunt u-ni-ver-si. E-ia, pi-e-ta-tis

quem fi-de-les Con-scen-dunt u-ni-ver-si.

10

Cer-ne li - ga-tos fu-ne pec - ca-to-rum, Ne in - fer-no-rum ic-ti - bus gra-ven-tur,
o - cu - lo pla - ca - to, Cer-ne li - ga-tos fu-ne pec - ca-to-rum
E - ia, pi - e - ta - tis o - cu - lo pla - ca - to,

Sed cum be-a - tis tu - a pre - ce vo - cen - tur.
Ne in - fer-norum ic-ti - bus gra-ven-tur, Sed cum be - a - tis tu - a
Cer-ne li - ga-tos fu-ne pec - ca-to-rum, Ne in - fer-no-rum ic-ti - bus gra-ven-tur,

15

pre - ce vo - cen - tur
Sed cum be-a - tis tu - a pre - ce vo - cen - tur.

2. Stella splendens

Stella
Tenor

Stel - la splen - dens in mon -

5 10

te Ut so - lis ra - di - um, Mi - ra - cu -

15

lis ser - ra - to, Ex - au - di po - pu - lum.

20
 Con - cur - runt u - ni - ver - si, Gau - den - tes po - pu - li,
 Di - vi - tes et e - ge ni, Gra - des et par - vu - li,

30
 I - psum in - gre - di - un - tur, Ut

35
 cer - nunt o - cu - li, Et in - de re - ver -

40
 tun - tur Gra - ci - is, re - ple - ti.

2. Principes et magnates
 Ex stirpe regia,
 Sæculi potestates
 Obtenta venia
 Peccaminum proclamant
 Tundentes pectora,
 Poplite flexo clamant
 Hic: Ave Maria.
3. Prælati et barones,
 Comites incliti,
 Religiosi omnes
 Atque presbyteri,
 Milites, mercatores,
 Cives, marinari,
 Burgenses, piscatores
 Præmiantur ibi.
4. Rustici aratores,
 Nec non notarii,
 Advocati, scultores,
 Cuncti ligni fabri,
 Sartores et sutores,
 Nec non lanitici
 Artifices et omnes
 Gratulantur ibi.
5. Reginæ, comitissæ.
 Illustres dominæ,
 Potentes et ancillæ,
 Juvenes parvulæ,
 Virgines et antiquæ
 Pariter viduæ
 Conscondunt et hunc montem
 Et religiosæ.
6. Coetus hi aggregantur,
 Hic ut exhibeant
 Vota, regratiantur,
 Ut ipsa et reddant
 Aulam istam ditantes,
 Hoc cuncti videant,
 Jocalibus ornantes,
 Soluti redeant.
7. Cuncti ergo precantes
 Sexus ultriusque,
 Mentis nostras mundantes
 Oremus devote
 Virginem gloriosam,
 Matrem clementiæ,
 In cœlis gratiosam
 Sentiamus vere.

3. Mariam matrem

Mariam matrem

Contratenor
Mariam

Tenor
Mariam

Ma - ri - am, ma - trem vir - gi -

Mariam

Mariam

5

nem, At - to - li - te, Je - sum Chri -

10

stum ex - to - li - te Con - cor - di - ter.

Fine

15

20

Ma - ri - a, se - cu - li a - si - lum, De - fen - de

Maria seculi asilum

Maria seculi asilum

25

nos, Jhe - su tu - tum re - fu - gi - um, Ex -

30

au - di nos. Jam e - stis vos to - ta - li -

35

ter Dif - fu - gi - um, To - tum mun -

40 *D.C. al Fine*

di con - fu - gi - um Re - a - li - ter.

2. Jhesu, suprema bonitas verissima.
 Maria, dulcis pietas gratissima.
 Amplissima conformiter sit caritas
 ad nos quos pellit vanitas enormiter

3. Maria facta sæculis salvatio.
 Jhesu damnati hominis redemptio.
 Pugnare quem viriliter per famulis.
 Percussis duris iaculis atrociter.

4. Inperayritz

In-peray - ritz de la In - pe - ray - ritz de la ciu - tat io - yo - - sa,

de pa - ra - dis ab tot ga - ug e - ter - nal, Ne - ta de crims, de vir - tuts ha - bun - do

sa, May - res de Dieu per o - bra di - vi - nal. Ver - ges pla - sen, ab fas an - ge - li -

cal, a - xi com sotz a Dieu molt gra - ci - o - - sa, plà - çaus es - tar als

fi - zels pi - a - do - - sa, pre - gant per lor al Rey ce - les - ti - al.

2. Verges ses par misericordiosa
De vos se tany quens defenats de mal
E no siats devas nos endenyosa
Pels falliments que fem en general:
Mas quens cubrats ab lo manto real
De pietat pus quen ets cupiosa
Car tots em fayts d'avol pasta fangosa
Per que'l fallir es de carn humenal.

3. Rosa fragan de vera benenança
Fons de mercè iamays ne defallen.
Palays d'onor on se fech l'aliança
De deu e d'hom per nostre salvamen.
E fo ver dieus es hom perfetamen
Ses defallir en alcuna substança.
E segons hom mori senes dubtança
E com ver dieus levéch del monimen.

4. Vexell de pats corona desperança
Port de salut be segur de tot ven
Vos merexets de tenir la balança
On es pesat be dreytureramen
E pesa mays vostre fill excellén
Mort en la crots per nostra delivrança
Quels peccats d'om en fayt nen cobejança
Al be fidel confes e penidén.

5. Flor de les flors dolça clement et pia
L'angel de dieu vesém tot corrocat
E par que dieus lamandat qu'ens alcia
Don ell es prest ab lestoch affilat
Donchos plaça vos que'l sia comandat
Qu'estoyg l'estoch e que remes nos sia
Tot fallimen tro en lo presen dia
Ens done gaug e patz e sanitat.

6. Estel de mar qui los perillans quia
E'ls fay venir a bona salvetat
Si Jesu Christ obehir no volia
Ço que per vos li sera supplicat
Mostrats-li els pits don l'avets alletat
Et tots los sants ab la gran jerarquia
De paradís qui us faran companya
Tot quan volrets vos er ben autreytat.

5. Laudemus virginem

i. ij. iij.
 1. Lau - de - mus vir - gi - nem; Ma - ter est,
 2. Plan - ga - mus sce - le - ra A - cri - ter,
 Et e - ius fi - li - us Jhe - sus est. Lau - de - mus
 Spe - ran - tes in Jhe - sum Ju - gi - ter. Plan - ga - mus

6. Splendens ceptigera

i.
 1. Splen - dens ce - pti - ge - ra, No - stri sis
 2. Tun - den - tes pe - cto - ra, Cri - mi - na
 ad - vo - ca - ta, Vir - go pu - er - pe - ra. Splen - dens ce -
 con - fi - ten - tes, Si - mus Al - tis - si - mo. Tun - den - tes

Vertaling van de teksten

Imperayritz

1. Heerseres van de vreugdevolle stad, van het paradijs van de eeuwige vreugde, vrij van zonde, vol van deugd, moeder van God door goddelijk werk, schone maagd met een engelengezicht, gezegend door de genadige God, heb geduld met onze daden, opdat wij de hemelse koning zullen aanschouwen.

2. Maagd bent u uit barmhartigheid. Een ieder die bescherming zoekt tegen het boze, wendt zich tot u, en straf ons niet voor ons dagelijks falen. Meer dan anderen past u de goddelijke bescherming, meer dan anderen bent u mild en barmhartig. Wij zijn gevangen in de zondenpoel, want het kwade behoort bij het menselijk vlees.

3. De roos geurt zoet en lieflijk, de bronnen van de genade zullen nooit opdrogen. Paleis van eer, waar de bond geschiedt tussen God en mens tot onze redding. Door de ware God wordt de mens gered, zijn zonden tellen niet meer. Zoals Hij als mens stierf zonder twijfel, zo verrees Hij als God uit zijn graf.

4. Strijder voor de vrede, kroon van hoop, haven van heil, voor iedereen veilig, U verdient de weegschaal te hanteren, en te wegen volgens gerechtigheid.

Zwaarder weegt uw wonderbaarlijke zoon, die aan het kruis gestorven is voor onze verlossing. De zonden der mensheid heeft hij op zich genomen, voor allen die gelovig en boetvaardig zijn.

5. Bloem der bloemen, zoet, lieflijk en vroom, de engel Gods zien wij vol toorn en omdat God hem stuurt om ons te straffen, heeft hij de degen reeds ontbloot. Daarom wilt bevelen laten, dat hij de degen niet opheft, dat ons alle zonden vergeven worden en wij in vrede en vreugde leven.

6. Ster van de zee, die ons dolenden leidt en ons doet gaan naar de veilige oever, als Jesus Christus niet verhoren wil, wat u hem smeekt voor ons, toon hem dan de borst waarmee u hem hebt gevoed en alle heiligen van de machtige hiërarchie van het paradijs, die uw gezelschap zijn; en alles wat u wenst wordt u gegund.

Laudemus virginem

Laten wij prijzen de maagd en moeder en haar zoon Jesus. Laten wij bitter onze zonden bewenen, en steeds op Jesus hopen.

Splendens ceptigera

1. Luisterrijke heerseres, wees onze voorspraak, maagd aan wie een kind geboren is.

2. Vol berouw willen wij voor de allerhoogste

bedevaartsliederen uit het Llibre Vermell (14e eeuw)

Toelichting

Voor de liefhebbers van middeleeuwse muziek is dit maal een bijlage gewijd aan bedevaartsliederen uit de 14e eeuw. Ze zijn afkomstig uit het klooster Montserrat, in Catalonië (noord-oost Spanje). De schat van dit klooster is een belangrijk Maria-beeld, *La Moreneta*, waar bijzondere krachten aan toegeschreven worden en waar vele duizenden pelgrims naar toe trokken en trekken. In het klooster wordt ook een handschrift bewaard dat Maria-legendes, beschrijvingen van door Maria verrichte wonderen, gebeden, een reisbeschrijving naar Montserrat én een tiental Maria-liederen bevat. Dit handschrift is in de negentiende eeuw opnieuw ingebonden in een rode band, en draagt daarom de bijnaam *Llibre Vermell* (Catalaans voor 'rode boek'). Van de tien liederen zijn er zes meerstemmig; die zes meerstemmige zijn in deze muziekbijlage uitgegeven. Tussen de liederen door staat in het *Llibre* een verklaring waarom deze liederen opgenomen zijn in het handschrift. Die tekst geeft een goed beeld van de sfeer waarin we ons deze muziek moeten voorstellen. Er staat daar, vrij vertaald:

'Aangezien de pelgrims vaak, wanneer ze in de kerk van Onze Lieve Vrouwe van Montserrat de nachtwake houden, de wens hebben te zingen en te dansen, en dit ook overdag op het kerkplein willen doen (waar alleen de eerbare en vrome liederen gezongen mogen worden), zijn hier enige passende liederen opgeschreven. Zij dienen gematigd en op passende wijze gebruikt te worden, opdat niet degenen gestoord worden die hun gebeden en vrome overpeinzingen willen voortzetten.'

Dat dansen kan heel goed een processie-achtig karakter hebben gehad; vooral de kanons *Laudemus virginem* en *Splendens ceptigera* lenen zich daar voor.

Over instrumenten staat hier niets. Een aantal liederen hebben echter tekstloze onderstemmen; het lied *Mariam-matrem* heeft in de bovenstem zelfs een eerste noot waar geen tekst onder staat. Deze dingen maken een gekombineerd vokale-instrumentale aanpak wel heel aannemelijk, hoewel het ook heel goed mogelijk is om de onderstemmen te neurien of op een willekeurige klinker te zingen. Op het eerste gezicht lijken het wat simpele stukjes; wie echter eens wil horen waartoe zulke stukjes met een beetje fantasie en inlevingsvermogen kunnen leiden moet eens de *Llibre Vermell*-plaat van het ensemble Hesperion XX (in de Reflexe-serie)

beluisteren. In de hoes van deze plaat wordt ook een massa informatie gegeven over allerlei zaken betreffende deze muziek en het klooster Montserrat. Ook in de toelichting bij muziekbijlage 176 is het één en ander te vinden. Daarin licht Jan Nuchelmans namelijk andere muziek uit het klooster Montserrat toe, te weten *Ay qué dolor* van de 17e-eeuwse komponist Juan Cererols.

De teksten van deze liederen zijn in het Latijn, behalve die van *Inperayritz*. Die tekst is in het Catalaans, een taal die zich duidelijk onderscheidt van het Castiliaans (het 'gewone' Spaans) en meer te maken heeft met het Provençaals, de taal van Zuid-Frankrijk. De uitspraak is moeilijk te omschrijven; in de praktijk voldoet waarschijnlijk een uitspraak op z'n Spaans of Italiaans heel goed. Alleen de dubbele 'll' is iets speciaals: die wordt als een dikke 'l' uitgesproken, met de tong breed tegen de boventanden.

Dirkjan Horinga
(met dank aan Coert Bremmers)

Vertaling van de teksten

O virgo splendens

O stralende maagd, hier op de hoge berg, vol van wonderen voor de gelovigen uit alle landen, wanneer de vromen van overal tot u komen, richt dan uw barmhartig oog op hen, die gekluisterd zijn met de ketenen van de zonde, opdat zij niet met hellepijnen gekweld worden, maar worden uitverkoren door uw voorspraak onze zonden bekennen.

Mariam matrem

Eert Maria, de moeder en maagd. Prijst Jesus Christus eendrachtig.

1. Maria, ons aller toevlucht, behoed ons.

Jesus, ieders schuilplaats, verhoor ons. Reeds bent U het toevluchtsoord voor ons, die zich waarlijk van de wereld hebben afgekeerd.

2. Jesus, waarlijk vol goedertierenheid. Maria, vol reine genaderijke barmhartigheid.

Even rijk zij Uwe weldadigheid voor ons, die de wereldse ijdelheid zozeer verwerpt.

3. Moge Maria voor allen de redding, Jesus de verlossing der verdoemden zijn, dapper strijdend voor hen die met de harde slagen van het kwade worden bestookt.

Stella splendens

Stralende ster op de berg, als een zonnestraal vervuld van wonderen, verhoor het volk.

1. Van alle kanten komen de volkeren vol vreugde tot u, arm en rijk, jong en oud trekken op naar boven om met eigen ogen te aanschouwen en keren terug, de genade deelachtig.

2. Vorsten en magnaten van koninklijke stam, de machtigen der wereld, de genade verlangend, bekennen hun zonden vol berouw en met gebogen knie roepen zij: Weest gegroet, Maria.

3. Prelaten en baronnen met hun edel gevolg, alle monniken en priesters, soldaten, kooplieden, stedelingen, scheepsvolk, burgers en vissers prijzen u hier.

4. Boeren, ploegers maar ook schrijvers, advocaten, schuldeisers en alle meubelmakers, kleermakers, schoenmakers en ook wolwevers, en alle ambachtlieden wensen hier geluk.

5. Koninginnen, gravinnen, illustre dames, machtige vrouwen en hun dienstmaagden, jonge meisjes en oude vrouwen, ook weduwen en nonnen bestijgen deze berg.

6. Zij allen verzamelen zich hier om hun gelofte uit te spreken en dank te zeggen, en om hun gelofte te vervullen tot roem van deze plaats opdat allen het zien, en zij keren terug vol vreugde en heil.

7. Laten wij dus allen bidden, mannen en vrouwen, en vol deemoed onze zonden bekennen aan de roemrijke maagd, moeder van barmhartigheid, opdat wij in de hemel waarlijk de genaderijke mogen aanschouwen.